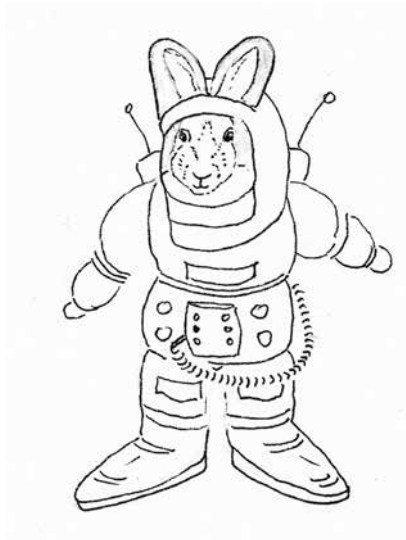
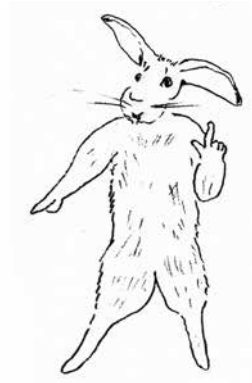

Lotje de Lussanet

de Konijnen Monologen

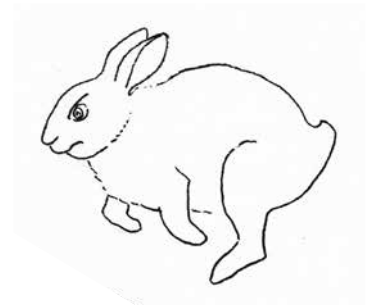
Wijen het Konijn

Op een vroege ochtend trok ik met schetsblok en pen eropuit om wilde konijnen te spotten. Ik koos een plekje aan de rand van een klein bos. Genietend van de stilte wachtte ik af. Toen ineens... waarachtig, kwam er een konijn op twee meter afstand naast me zitten. Wie ben jij, lazen we in elkaars ogen. Een paar minuten keken we elkaar aan, totdat het konijn het hazenpad koos. Wat zou het fantastisch zijn, zo mijmerde ik, om net als Alice in Wonderland achter het beestje aan te gaan om te zien waar het naartoe ging.

Het konijn spreekt tot een ieders verbeelding. Het is een feeëriek dier. Met zijn donker glanzende ogen kijkt het konijn ons aan. Zo zacht, zo lief dat zijn afbeelding gebruikt wordt als reclame voor toiletpapier. In de Verenigde Staten kreeg Stampertje de twijfelachtige eer als icoon te worden gebruikt op de cover van *Playboy*. Een heel ander beeld komt naar voren in het boek *De doem van de mais* (*Hombres de maíz*) waar Miguel Ángel Asturias gele konijnen bovennatuurlijke krachten toedicht. De Maya-indiaan gelooft daar heilig in.

Indianen zien dieren en planten als hun verwanten. Wij westerlingen daarentegen leven in de veronderstelling dat we de heren van de schepping zijn. Alleen als de golven zo hoog worden dat we erin dreigen te verzwelgen, erkennen we onze nietigheid. Het jaar 2020 maakte dat pijnlijk duidelijk. Ineens dook er een virus op en waren we even kwetsbaar en machteloos als wilde konijnen, die al decennialang met virussen te kampen hebben.

Het hoeft geen betoog dat wij mensen enerzijds goed en altruïstisch zijn, maar anderzijds ook agressief en hardvochtig. In ons gedrag ten aanzien van dieren

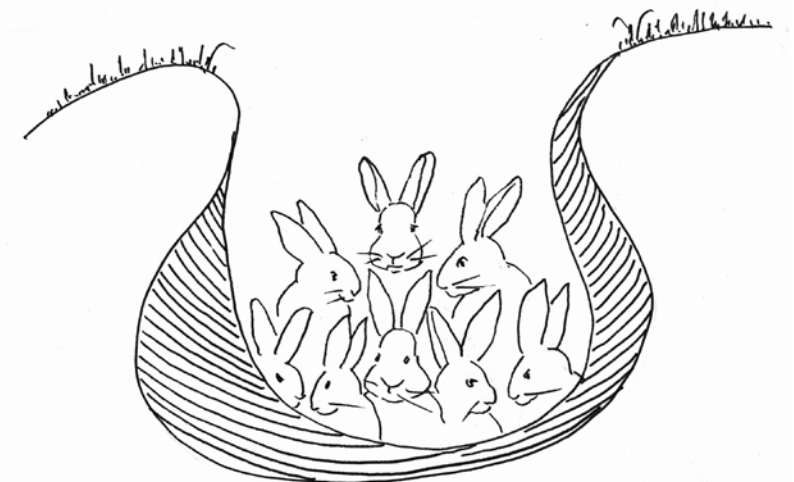

komt die tweeslachtigheid nadrukkelijk tot uiting. Met name bij het konijn heeft de mens veel ellende aangericht, onder andere door het dier opzettelijk met het myxoma-virus te besmetten. De gevolgen waren, en zijn nog steeds, desastreus.

Hoe gaan we met dieren om? Om antwoord op deze vraag te krijgen heb ik verschillende mensen benaderd die, uit hoofde van hun beroep of hobby, met konijnen hebben te maken. Hun verhalen heb ik getranscribeerd en van illustraties voorzien. Tevens hebben enkele vrienden en vriendinnen een korte tekst geleverd. Uit deze teksten blijkt bezorgdheid, maar ook een antropocentrisch perspectief.

In deze konijnenmonologen komen verschillende gezichtspunten aan de orde, elk met hun eigen waarheid. Aan het woord komen twee ecologen, twee jachtopzieners, een konijnenhouder, een dierethicus, twee dierenartsen, een schrijver, een konijnenactivist en een konijnenfokker.

Hoe konijnen denken weten we niet, maar zo denken wij in elk geval over konijnen.

	7	Het Ecologische Konijn Mark Zekhuis
	12	<i>Bijdrage</i> Lucie Bartel
	15	Het Proefkonijn Monique Janssens
	22	<i>Bijdrage</i> Sepp Bader
	25	Duizenden Konijnen Hans Spijkerman
	34	<i>Bijdrage</i> Frieda Hiddink
	37	Een Rood Konijn Jasja Dekker
	44	<i>Bijdrage</i> Neeltje Bangert
	47	Een Rendabel Konijn Sander Tuitert
	54	<i>Bijdrage</i> Lilian Traanman en Ger Groot

	57	Een Schier Konijn Kees van der Wal
	66	<i>Bijdrage</i> Mikos Teuben
	69	Een Mythologisch Konijn Henk Boom
	74	<i>Bijdrage</i> Leony Lambregts
	77	Konijn in Nood Peter Janssen
	84	<i>Bijdrage</i> Roy Kraaijenoord
	87	Een Huiskonijn Ferd Dankers en Margriet van der Meer
	92	<i>Bijdrage</i> Jan Willem van Beusekom
	95	Het Mooiste Konijn Jan Makkinga
	100	<i>Bijdrage</i> Aloys van Munster

102	Proef Konijn-project Lotje de Lussanet	103	Een Brief herman de vries
-----	---	-----	--

Het Ecologische Konijn

Mark Zekhuis – Al bijna vijftientig jaar ecooog bij het Landschap Overijssel. Wilde van jongs af aan boswachter worden. Is medeverantwoordelijk voor het beheer van tientallen prachtige natuurgebieden die hij karakteriseert als ecosystemen met veel relaties en soorten die van elkaar afhankelijk zijn. Is met name geïnteresseerd in alle vormen van fauna. Zijn aandacht richt zich daarbij vooral op het gedrag van boom-marters, dassen en wolven.

‘De beste stroper wordt de beste boswachter,’
werd mij altijd gezegd. De daad bij het woord

Het konijnenbestand

voegend toog ik veel eropuit, de natuur in. Met name de konijnen kende ik heel goed. Ik ving ze met strikken of met een fret, haalde jongen uit de nestpijpen, kweekte ze op om ze weer elders vrij te laten. Nu sta ik aan de andere kant, namelijk die van de natuurbescherming, en zie ik dat we konijnen in ons natuurbeheer keihard nodig hebben. Voornamelijk als gevolg van het vhs-virus komen er in onze natuurterreinen in Overijssel niet veel konijnen meer voor. Vroeger zaten er heel veel konijnen op het landgoed Junne langs de Vecht en bij Beerze in de gemeente Ommen, maar nu zie je er bijna niet één meer. Op enkele plekken, zoals de Manderheide, zitten ze gelukkig nog wel. Ik heb helaas niet het gevoel dat het konijnenbestand in de andere natuurgebieden alweer aan het bijtrekken is, het wordt alleen maar minder.

We proberen het dier een handje te helpen
door bijvoorbeeld de konijnenburchten te be-
schermen en we maken oude vegetaties weer kort, onder andere door begrazing

Het graasgedrag

met schapen. Met lang gras kunnen konijnen niks. Konijnen houden normaal gesproken zelf het gras kort, dat gras wordt als het ware door het konijn gecultiveerd. Het voortdurend kort gehouden gras is voedzamer dan langer gras, zowel voor het konijn als ook voor andere dieren. In de groeitoppen zit meer eiwit dan in niet begraasd gras.

Het graasgedrag van konijnen is heel waardevol. Het maakt de groei van kruidenrijke vegetaties mogelijk. Het zorgt voor kaal zand en mede daardoor voor het vergroten van de biodiversiteit. De afname van deze dieren heeft in de natuur bijgedragen tot de verruiging van het landschap. Naast de kleine grazers, zoals het konijn, zijn er natuurlijk ook de grote grazers, gedomesticeerde zowel als wilde, maar die kunnen de merites van het konijn lang niet altijd vervangen.

Wilde konijnen eten niet alleen gras. Ze graven met hun voorpoten op zoek naar stengels en wortels en zorgen daarmee voor wat dynamiek in de grond. Ook eten ze de bast van jonge boompjes in de winter, zodat grazige stukjes niet dichtgroeien met jong bos. Op de open plekjes die ze op de heide maken kan de zandhagedis weer eieren afzetten en mestkevers weten raad met de konijnenkeuteltjes.

Daarnaast is het konijn belangrijk als prooidier. Nu er bijna geen konijnen meer zijn, is daarmee een essentieel basisvoedsel voor veel roofdieren verdwenen. Een konijnenjager bij uitstek is de bunzing. Het ging nog nooit zo slecht met de bunzing als de laatste jaren. Haviken en andere roofvogels jagen ook op konijnen en jonge konijnen worden door allerlei dieren gepakt, zoals de hermelijn, de wezel, de buizerd en de oehoe.

Om te schuilen en te rusten graven konijnen hollen. Die hollen zijn een heel mooi toevluchtsoord voor de konijnen zelf, maar andere dieren, zoals de bunzing en de boomarter, maken er ook gebruik van. De boomarters brengen hun jongen wel eens naar die hollen om ze daar tijdelijk op te bergen of om zich voort te planten. Zelfs vossen en dassen gebruiken vaak konijnenhollen om een burcht te maken.

Het prooidier

Konijnen zijn sociale dieren. Ze leven in hiërarchische groepen in hun holenstelsel, de zogeheten burcht, altijd aan de bosrandzone. Zo hebben ze de dekking van het bos en het gras dichtbij, op renafstand. Ze grazen meestal in een straal van dertig, maximaal veertig meter van het hol. Er dreigt immers overal gevaar. Ze alarmeren elkaar door met hun achterpoten op de grond te trommelen, dat maakt een roffelend geluid. Konijnen worden daarom wel stampertjes genoemd.

Het sociale gedrag

De vrouwtjes graven een speciale nestpijp – of wentel – om te werpen en de pasgeboren jongen te beschermen. De dominante wijfjes krijgen het eerst jongen. Als de andere wijfjes ook jongen krijgen en er is weinig plek, te veel stress, of te weinig voedsel, dan wordt de zwangerschap afgebroken. De kleine embryo's worden door de drachtige moeder als het ware verteerd. Wilde konijnen kunnen er dus voor zorgen dat de jongen helemaal niet geboren worden.

Wat ik ook bijzonder vind aan konijnen is dat ze soms de keuteltjes weer opeten omdat er nog voedzame stoffen in zitten. Verder drinken ze bijna nooit, ze halen al hun vocht uit de vegetatie en ochtenddauw en zijn dus niet afhankelijk van waterplasjes om te drinken.

Zijn de konijnen in veel natuurgebieden verdwenen, grotere kolonies overleven vandaag de dag wel op industrieterreinen met opgespoten zand, waar het hoog en droog is. Bij grote populaties is de virusziekte (VHS) wel aanwezig, maar de jonge konijnen kunnen gelukkig immuun worden als ze maar zo vroeg mogelijk worden geïnfecteerd. Grote kolonies zijn daarom duurzaam terwijl kleine kwetsbaarder zijn voor het virus. De konijnen verplaatsen zich ook naar de stadsrandzones van Deventer en Zwolle, waar ze in moestuinen, sportparken en kleine paardenweitjes een leefplek vinden. Daar zijn dan wel vijandige honden en katten, maar veel minder predatoren. Bovendien worden ze geholpen doordat de mens of paarden het gras daar kort houden. Daar waar konijnen zitten zie je nu ook helaas meer bunzings als slachtoffers langs de weg.

In de stad zijn de konijnen niet echt een onderdeel van een ecosysteem, maar wel van een natuurlijk proces. Nu de verstedelijkte omgeving steeds meer ruimte in gaat nemen, zullen we zien dat veel dieren zich prima gaan redden in de stad. Dat is afhankelijk van onze tolerantie en de ecologie ofwel de levenswijze van de soort. Een zeearend is pas op zijn derde jaar geslachtsrijp en krijgt maar één of twee jongen, daarentegen kan hij wel heel oud worden. Deze vogel investeert heel erg voordat hij volwassen is en hij is in zijn gedrag heel traditioneel en honkvast.

Anderzijds bestaat er een bijna tegenovergestelde strategie, namelijk die van de soorten met een kort leven, met heel veel nakomelingen en een veel groter aanpassingsvermogen waardoor ze zich makkelijk verspreiden. Neem een pad, een dier

De stadsrand

De levenswijze

met een hoge mortaliteit met name door verkeerssterfte. Hij leeft kort, maar zorgt voor heel veel nakomelingen omdat hij weet dat er heel veel doodgaan. Soorten met een hoge reproductie, zoals padden, vossen en konijnen, kunnen zich daardoor goed redden in de stad. Het draagvlak begint te groeien in de stad door de acceptatie dat daar dassen, vossen, marters, vleermuizen, zwijnen en dergelijke kunnen leven.

De mens moet veel meer rekening houden met de natuur. We zijn een rijk land en we hebben genoeg kennis. Het is ongelofelijk belangrijk dat we nog een paar natuurgebieden hebben en behouden. Een groot kwaad is de stikstofdepositie. De stikstof komt in de lucht voornamelijk door de landbouw, door de ammoniak en valt als een deken op onze natuurterreinen. Dit veroorzaakt de verzuring en verzuivering van de open gebieden, zoals de heide. Alles gaat bijna twee tot drie keer zo hard groeien. Of het graasgedrag van het konijn dat had kunnen tegenhouden, betwijfel ik.

Minister Schouten van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit heeft de konijnen en de hazen op de Rode Lijst gezet. Dat is nieuw en dat geeft aan dat deze dieren in de gevarenzone zitten. Als we niet oppassen kennen we over een tijdje het konijn niet meer, net als de veldleeuwerik, die is ook helemaal uit ons land verdwenen.

De Rode Lijst

Mijn moeder zei vroeger:
'Als het konijn wegvalt uit de voedselketen
is het einde daar.'

Mmm... mogelijk,
zij was geen biologe of ecologe,
maar gewoon een mens
die van de natuur hield
en daardoor goed om zich heen keek.

Het Proefkonijn

Monique Janssens – zelfstandig dierethicus en veganist, komt uit de dierenbeschermingswereld en is vanuit die positie erg begaan met het welzijn van dieren. Is gepromoveerd in de bedrijfs- en dierethiek. Is communicatieadviseur van de Instantie voor Dierenwelzijn Utrecht en de werkgroep Transitie Proefdiervrije Innovatie Utrecht, en lid van het Nationaal Comité advies dierproevenbeleid (NCad), dat de verantwoordelijke minister adviseert over dit onderwerp. Maakt verder deel uit van een dier-experimentencommissie die adviseert over het al dan niet toekennen van een vergunning.

Op mijn veertiende ben ik vegetariër geworden. Dat werd toen nog heel gek gevonden.

De cultuur

Vaak kreeg ik de opmerking: 'Doe niet zo moeilijk joh,' maar gelukkig komt er toch langzaam iets in beweging in de maatschappij, want al die miljoenen dieren die er door gedraaid zijn in de loop der tijd, dat vind ik geen goede zaak. Als je er goed over nadenkt, is het toch niet juist om een dier te doden en op te eten. Een kerstdiner met kalkoen, een schaap bij het offerfeest, een stierengevecht... de cultuur waarin je zit bepaalt wat je normaal vindt en wat niet. Dat is heel moeilijk om te veranderen. Er is constant die druk van de sociale omgeving. Ethische keuzes over dieren zijn aan de orde als we eten, drinken, winkelen, op vakantie gaan en voor huisdieren zorgen.

Mijn studie-onderzoekging over hoe bedrijven met dieren om zouden moeten gaan. Mijn conclusie is dat bedrijven veel te weinig aandacht besteden aan het dierenwelzijn en

Het proefdier

aan de vraag wat het betekent om een dier te gebruiken voor je eigen economische doelen. Bedrijven – bijvoorbeeld de veehouderij, de vermaaksindustrie en de huisdierfokkerij – hebben een grote ethische verantwoordelijkheid wat de behandeling van dieren betreft. Het verschilt enorm hoe die verantwoordelijkheid ingevuld wordt. Mijn ervaring is dat het proefdier vele malen beter beschermd wordt dan het dier voor de vleesconsumptie. Voor het proefdier zijn veel meer regels.

In mijn dagelijkse werk heb ik vooral te maken met het beleid rondom proefdieren. Drie dagen per week werk ik voor de Instantie voor Dierenwelzijn Utrecht, een toezichtsorgaan voor zowel de Universiteit als het UMC (Universitair Medisch Centrum). Deze instantie is zes jaar geleden opgericht in verband met een wetwijziging. Met deze herziene *Wet op de dierproeven* werd het verplicht voor de onderzoeksinstellingen die dierproeven doen en die daarvoor een vergunning hebben gekregen om een Instantie voor Dierenwelzijn te hebben en te raadplegen voorafgaand aan de dierproeven.

In Nederland hebben we sinds 1977 de *Wet op de dierproeven*. Daarin staat dat als er een vervanging is voor de dierproef deze wettelijk niet mag worden uitgevoerd, waarbij er ook een afweging wordt gemaakt tussen het belang van het dier en het belang van de maatschappij of de wetenschap. Voor make-up bijvoorbeeld worden geen dierproeven meer toegestaan. Daarbij valt de afweging uit in het voordeel van de dieren, maar ook als het gaat om medicijnen of onderzoek hoe bepaalde stoffen werken in het lichaam, moet elke keer die afweging gemaakt worden door een ethische commissie. De aanvraag voor de vergunning van een dierproef moet voldoen aan de drie V's: vervanging, vermindering, verfijning. Dat wil zeggen, zijn er alternatieven dan moeten die de dierproef vervangen, er moeten zo min mogelijk dieren worden gebruikt, maar wel voldoende om goede conclusies te kunnen trekken. Tijdens de proeven moet het ongemak van het dier zoveel mogelijk worden beperkt.

Uiteraard wordt er gekeken naar welke diersoort voor een bepaald onderzoek het meest geschikt is en welk dier specifiek voor dat aspect het meest op de mens lijkt. Als het gaat om hart- en bloedvaten wordt vaak een varken gebruikt, als het

De dierproeven

gaat om kankeronderzoek zijn juist muizen geschikt. Een muis ontwikkelt vrij makkelijk gezwellen. Dan wordt er gekeken hoe een gezwel zich ontwikkelt. Het diertje groeit heel snel, wordt niet zo oud en heeft dan ook een heel versnelde levenscyclus ten opzichte van de mens. Daardoor heb je sneller resultaat in je onderzoek.

Konijnen worden nog heel veel gebruikt voor toxicologisch onderzoek, giftigheid van stoffen. In het jaarverslag van 2018 van de NVWA (Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit) was sprake van ruim 13.700 konijnen. Dat is toch veel, en helaas is dat aantal ten opzichte van het jaar daarvoor met vierduizend konijnen toegenomen.

Voor mijn werk heb ik rondleidingen gehad langs proefdieren, dus ik heb een goed beeld van hoe ze erbij zitten. Knaagdieren zitten meestal in doorzichtige bakken, andere dieren in kooien of hokken. Alle dieren die sociaal van natuur zijn moeten in groepjes gehuisvest worden. Ruimte, beweging, goed eten... het is allemaal belangrijk voor het welzijn van het dier. Bovendien gaat een gestrest beestje ten koste van de kwaliteit van het onderzoek.

Behalve de onderzoekers en de analisten zijn er de diervverzorgers. Ze hebben een speciale opleiding gevolgd. Over het algemeen voelen deze mensen veel liefde voor het dier, ze hebben immers expres dat vak diervverzorging gekozen. De diervverzorgers bouwen een zekere band met de dieren op, maar ze weten ook dat ze met proefdieren werken en dat het dier op een gegeven moment gedood moet worden of dat er iets mee moet gebeuren wat misschien minder prettig is. Op het moment dat het met het dier wat slechter gaat, gaan de onderzoeker en verzorger met elkaar in gesprek om te kijken wat het beste voor het dier en het onderzoek is. Als je de lopende proef moet afbreken en het dier moet doden om vervolgens met een ander dier opnieuw te beginnen, dan gaat dat ten koste van een dierenleven. Om die afweging op een goede manier te maken helpt de Instantie voor Dierenwelzijn dan weer.

Na de proeven moeten helaas bijna alle dieren worden doodgemaakt. Het dier moet immers inwendig worden onderzocht om wetenschappelijke conclusies te kunnen trekken. In Utrecht doen we wel zoveel mogelijk moeite om dieren die niet gedood hoeven te worden te herplaatsen bij particulieren. We bieden ze aan voor adoptie, zodat ze nog een goed leven kunnen hebben bij mensen thuis. Dat kan dan gaan om konijnen, een enkele keer een hond of een kat, maar ook om muizen en ratten. Ook varkens hebben we wel eens herplaatst bij een opvangcentrum en zelfs enkele keren een paard.

De werkgroep Transitie Proefdierlijke Innovatie beoordeelt nieuwe technieken die nodig zijn om op den duur geen of in ieder geval zo weinig mogelijk proefdieren te gebruiken voor onderzoek. In Utrecht wordt daar veel aan gedaan. Er worden steeds vaker mini-organen op een chip gebruikt: klompjes levende cellen waarvan de activiteiten met elektronica worden uitgelezen.

Voor het trainen van vaatchirurgen gebruiken we gekookte mie in plaats van bloedvaten van dieren en dierenartsen oefenen tegenwoordig op namaakdieren. De werkgroep informeert en adviseert onderzoekers en docenten hierover en brengt mensen die elkaar kunnen helpen bij dergelijke innovaties met elkaar in

De diervverzorger

De innovatie

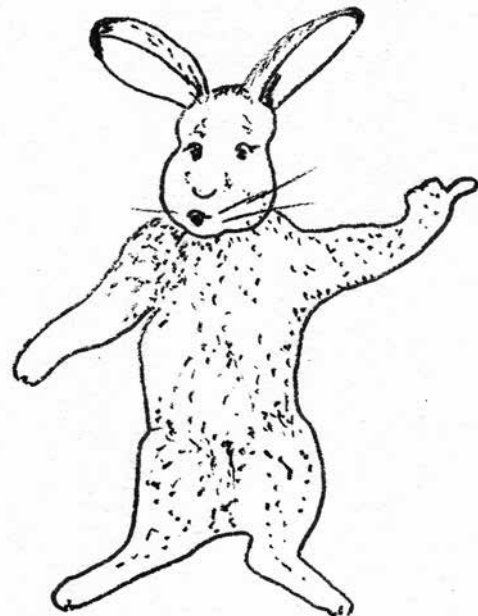
contact. Het is mijn taak om te zorgen voor de communicatie met de onderzoekers en de docenten.

Daarnaast vinden we in Utrecht de communicatie met het publiek zeer belangrijk. Utrecht is naar de buitenwereld vanouds altijd heel open geweest over dierproeven. We werken ook samen met dierenwelzijnsorganisaties. De faculteit Diergeneeskunde heeft samen met Proefdiervrij het Dierdonorcodicil opgericht. Via het Dierdonorcodicil doneren mensen hun overleden huisdier aan de wetenschap, zodat het dier een proefdier voor anatomisch en chirurgisch onderwijs kan vervangen.

De overgang naar proefdiervrij onderzoek gaat langzaam. Dat heeft deels ook met geld te maken, maar goed, er wordt aan alle kanten aan gewerkt. In mijn werk in Utrecht ligt de nadruk heel erg op de samenwerking. Je wilt goede wetenschap en het beste voor de dieren. We hebben een helpdesk en we organiseren *helpathons*, multidisciplinaire brainstormsessies, waarbij je verschillende mensen bij elkaar brengt die proberen een proefdier vrije onderzoeksmethode te bedenken, waardoor een dierproef misschien niet meer nodig is.

Een aantal dieren wordt voor onderzoek genetisch gewijzigd. Dit leidt tot complexe vraagstukken. Er is niet bij voorbaat iets op tegen om dieren genetisch te manipuleren. Ik ben zelf sterk welzijnsgericht. Niet elke genetische verandering brengt ernstige welzijnsproblemen met zich mee. Kun je mensen genezen met een nieuw orgaan en heeft het dier geen last van de ingreep, dan kan de ethische afweging toch in het voordeel van de wetenschap uitvallen, maar elke zaak is weer anders. Je moet dit per onderzoeksproject bekijken. De wetenschap maakt enorme sprongen. De mogelijkheden van gentechnologie zijn gigantisch, maar leveren zeker een complexe ethische discussie op.

Na het gesprek met Monique herinner ik mij de Braziliaanse kunstenaar Eduardo Kac die in het jaar 2000 een discussie uitlokte. Hij bouwde met behulp van een bevriend biogeneticus het gen van een kwallesoort in het konijn Alba, met als gevolg dat als Alba met blauw licht werd beschenen het groen begon te fluoresceren. Veel wetenschappers vonden dat dit kunstproject de genetische manipulatie in een kwaad daglicht stelde. Het genetisch manipuleren van een dier mag kennelijk wel als de mens ermee kan worden geholpen, maar niet als kunstproject.

Inmiddels zijn we twintig jaar verder. Gelukkig zijn er de laatste tijd steeds meer alternatieven voor dierproeven, zoals het testen met cel- en weefselkweken. Moniques verhaal over de transitie naar onderzoek waarvoor geen dieren worden gebruikt is hoopvol. Dat is een heel andere manier van denken. Helemaal stoppen met dierproeven zal wel lastig zijn, in ieder geval zal de wet dan eerst moeten worden aangepast, maar de tijd dat dierproeven de enige mogelijkheid zijn is voorbij.

In de farmaceutische industrie worden nog altijd veel konijnen gebruikt voor veiligheidstesten van vaccins en geneesmiddelen. Omdat konijnen zich snel voortplanten, worden ze ook vaak gebruikt voor proeven rond embryotoxiciteit: teststoffen worden aan zwangere konijnen toegediend om te kijken in hoeverre die stoffen schade aanrichten aan de jongen in de buik van de konijnen.

Konijn wordt Rabbit

Record voor Rabbit: Stalen konijn van Jeff Koons voor dikke 80 miljoen euro geveild

Het kunstwerk Rabbit van de Amerikaanse kunstenaar Jeff Koons heeft op een veiling in New York 91,1 miljoen dollar opgeleverd, omgerekend zo'n 81 miljoen euro. Het is een recordbedrag voor een werk van een nog levende kunstenaar. (Onbevestigde) Bronnen weten te melden dat de Stichting Kunstmoment Diepenheim in Nederland een bod heeft uitgebracht. Onduidelijk is wie de uiteindelijke koper is geworden. Het veilinghuis be-tracht geheimhouding.

